

**NEDERLANDS ALS VREEMDE VOERTAAL
IN HET BASISONDERWIJS TE OLDENZAAL**
Jezelf zien te redden

In Oldenzaal (textielindustrie) werkt op de Vredesschool Frank Bulthuis in een team van achttien leerkrachten. Zes van de achttien zijn speciaal aangetrokken voor het onderwijs aan anderstaligen (in Oldenzaal voor 98 procent Turken). Vanaf 1973 is hier gewerkt aan de opbouw van deze afdeling. Frank Bulthuis zelf was de eerste die speciaal voor dit soort onderwijs werd aangetrokken. Nu coördineert hij de afdeling (twee van de zes leerkrachten zijn Turks) en geeft zelf les in een opvangklas (6- à 7-jarigen). Op de oude parochieschool (neo-gothiek!) zijn 90 van de 280 leerlingen Turk.

1 Algemene situatie

Een Turkse leerling kan op de Vredesschool op twee wijzen geplaatst worden. Of hij komt in een zogenaamde opvangklas of hij komt in een (gewone) Nederlandse klas. Kan een Turkse leerling nog niet lezen of schrijven en ook niet de Nederlandse taal begrijpen, dan komt hij in de jongste opvangklas. Oudere Turkse leerlingen (zo vanaf 8 jaar) kunnen doorgaans wel lezen en schrijven in het Turks. Als zij de Nederlandse taal nog niet machtig zijn, komen ze in de oudste opvangklas. Turkse leerlingen die in het Nederlands wél aanspreekbaar zijn, worden in de voor hun geschikte Nederlandse klas geplaatst. Meestal zijn ze dan

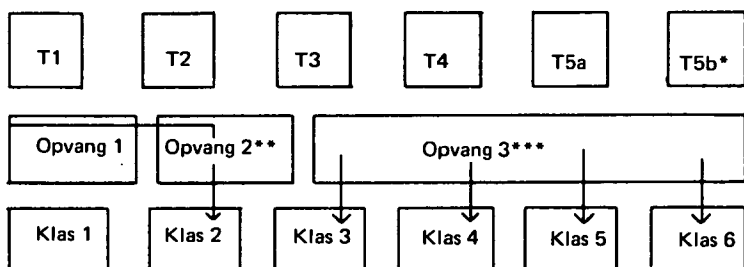
basis onderwijs

iets ouder dan hun Nederlandse klasgenootjes. Waar een Turkse leerling ook geplaatst wordt, een zestal uren per week wordt hij samen met landgenoten apart genomen en wordt hij onderwezen in de Turkse taal en cultuur. De organisatie van de school is in het schema weergegeven.

2 Mijn start

Je sluit je opleiding af en dan solliciteer je als onderwijskracht voor de opvang van Turkse kinderen. Mijn motieven waren vaag, maar ik denk dat het onbekende lokte: iets op poten zetten wat nog niet bestond, nieuwe ontwikkelingen meemaken en vooral: vrijheid in het leerplan. En het leerplan van de school liet me vrij, want er stond niets in over Nederlands als vreemde voertaal of tweede moedertaal. Ik moest mezelf zien te redden. Ik had een Turkse buurman bij wie ik les in het Turks ging volgen. Ik zocht boeken bij elkaar die gingen over buitenlandse werknemers en waar af en toe een klein stukje in stond over onderwijs. Een van de eerste stappen was het contact zoeken met andere scholen in de streek waar ook anderstalige leerlingen zaten. De begeleidingsdiensten hadden in die tijd nog helemaal geen deskundigheid op dit terrein: de deskundigheid was (en is?) alleen te vinden in het onderwijsveld zelf.

Oorspronkelijk had ik het idee onderwijs te geven dat erop gericht was de leerlingen voor te berei-

* In Turkije kent men 5 lagere-schoolklassen: vandaar de telling 5a en 5b. De T(urkse) stroom telt 6 lesuren per week.

** Het streven is erop gericht een doorstroming te laten plaatsvinden van opvangklas 2 naar de gewone tweede klas.

Dat betekent dat we een extra jaar kunnen besteden aan de opvangproblemen. De Nederlandse klassen en de opvangklassen hebben de expressievakken en de lichamelijke oefening gemeenschappelijk.

*** De doorstroming van opvangklas 3 naar de klassen 3, 4, 5 en 6 verloopt moeizaam.

den op hun terugkeer. De doelen voor het onderwijs in het Nederlands lagen bij mij ook aanvankelijk erg praktisch: een boodschap kunnen doen, de weg kunnen vragen ...

Het onderwijs in eigen taal en cultuur zou primair staan.

Inmiddels blijkt dat veel Turken niet terugkeren naar hun moederland. Het onderwijs in het Nederlands is in mijn lesplan veel belangrijker geworden.

Ik herinner me mijn eerste lesdag nog heel goed. Om half negen zat ik in mijn lokaal samen met de Turkse juf. Iedereen had leerlingen, behalve wij. Om ongeveer negen uur kwam een Turkse vader zijn kind brengen. We gingen gevieren om een tafeltje zitten. Pa sprak rap met de juf en ik ging me met het kind bezighouden. Van huis had ik legoblokjes, poppen en ander speelgoed meegenomen. Het contact lukte. Aanvankelijk gebruikte ik geen schoolboeken; het enige gebruiksmateriaal waren werkboekjes ontworpen door collega's van andere scholen. Uit de Nederlandse schoolboeken haalde ik wel plaatmateriaal. Van lieverlede maakte ik zelf werkboekjes, bijvoorbeeld over school, over huis, over kinderen, enzovoort.

De inhoud van de werkboekjes was erg verschillend, mede omdat het niveauverschil tussen mijn leerlingen onderling zo groot was (alle anderstaligen in één groep, 6-13-jarigen).

De boekjes waren bedoeld om de taal te leren

spreken en (voor de ouders) te leren schrijven. Ik begon met woorden uit de klas: dingen aanwijzen en benoemen. Daarna ontwikkelde zich een vraag- en antwoordspel, uitlopend op korte opdrachten (Loop naar de deur, haal de schaar, enz.). Tenslotte moesten de leerlingen verwoorden wat ze hadden uitgevoerd. Die methode hanteer ik nu nog om de leerlingen een klein beetje aanspreekbaar te maken.

Het bleek een onmogelijke opgave steeds maar weer eigen werkschriftjes te ontwerpen; ik ging me oriënteren op methodes. De keuze was buitengewoon gemakkelijk, want er was niet veel. Het werd dus: *Nou jij!*. Daar heb ik niet zo lang mee gewerkt. Het was weer zo'n stamp-methode. Anders gezegd: de kinderen leren wel 'Piet is ziek', maar konden een dergelijke zin slecht toepassen op hun eigen bestaan, bijvoorbeeld omvormen tot de zin 'Mustafa is ziek', op mijn vraag waarom Mustafa er niet was.

Inmiddels was het leerlingental zo gegroeid, dat we groepen gingen splitsen: ik kreeg de jongsten. Voor het aanspreekbaar maken gebruikte ik nu verder geen methode, dat wil zeggen ik was blij met elk Nederlands woord dat gesproken werd en ik lokte dat uit in spel en oefening. Met het aanvankelijk lezen gebruikte ik wel een methode: *Stap voor stap lezen*¹ een experimentele methode voor het buitengewoon onderwijs. Deze methode gebruik ik nog steeds, omdat hij erg visueel is, erg veel oefeningen heeft voor de ontwikkeling van

de fijne motoriek (veel kinderen hebben nog nooit een potlood of pen in handen gehad, hebben nog nooit met een kwastje gewerkt bijvoorbeeld, dit in tegenstelling tot Nederlandse kinderen) en in zijn materiaal sluit hij aan bij de in de Nederlandse klassen gebruikte methode: *Zo leren lezen*². Deze stap-voor-stap-methode gaat wel langzaam en is wellicht gemakkelijk voor deze normaal-begaafde leerlingen, maar ze zijn in de Turkse les ook al uitvoerig bezig met schrijven en lezen van Turks zodat enige lastenverlichting mijns inziens gerechtvaardigd is.

Van meet af aan heb ik open willen staan voor mijn Turkse leerlingen, met andere woorden hen het gevoel willen geven: niks is gek.

Concreet: niet lachen bij een zin als 'Mijn vader drinkt een sigaret', geduld opbrengen om te wachten op de eerste spontane taaluiting, meeten als de kinderen tussen de middag overblijven, op huisbezoek gaan ook al weet je dat je niet eerder weg kunt gaan dan 12 uur 's avonds. Kinderen en ouders voelen op die manier dat een affectieve band mogelijk is. De basis voor je onderwijs is gelegd.

3 Praktijk

Zomaar een dag. De school begint om half negen. Als ik het schoolplein opfiets hangt de hele groep al om me heen en er wordt al veel verteld en gevraagd. In de klas hoef ik meestal niets te vragen, maar beginnen de kinderen vaak spontaan te vertellen over 'gisteren'. Onderwerp van gesprek zijn doorgaans de televisieprogramma's en het gezinsleven. In Turkije rusten de mensen tussen de middag en daardoor ook blijven jonge kinderen 's avonds laat op. Dit patroon wordt vaak in Nederland voortgezet, nog versterkt door de ploegendiensten in de fabrieken waardoor vader of om half tien thuis komt of op dat tijdstip moet vertrekken. Sommige kinderen hebben daardoor slaapte kort. Tijdens hun verhalen treed ik regulerend op: één tegelijk. Hun taaluitingen corrigeer ik niet. Ze helpen elkaar. Ze leren van elkaar. De stadia die ik langzamerhand ben gaan onderscheiden zijn: een-woordzin, een woord plus infinitief, een woord plus infinitief plus 'kromme' bijvoegingen (bijvoorbeeld ik zien de winkel man).

Na dit stadium komen er meer en meer welgevormde zinnen uit, vooral ook door de contacten met Nederlandstalige leerlingen. Ik zorg dat iedereen zo veel mogelijk aan bod komt.

Daarna repeteer ik elke dag even kort een aantal woorden en zinsconstructies die de afgelopen tijd zijn geleerd, bijvoorbeeld de kleren van onze beer, de namen van de lichaamsdelen, en dergelijke. Dat gaat heel snel. Daarna behandel ik enkele ruimtelijke begrippen. (Ik werk met de begrip-lijsten die doorgaans in het kleuteronderwijs worden gebruikt ter voorbereiding van aanvankelijk lezen en het aanvankelijk rekenen.) Daarvoor wijs ik een leerling aan die een potlood *achter* de stoel moet leggen of *voor* het bord of *achter* Mustafa of *voor* Nergül.

Zit het begrip er in dan doe ik het met de hele groep: iedereen staat *voor* zijn stoel en *achter* de tafel, enzovoort.

Nu geef ik een verwerkingsopdracht op papier. Op een stencil (zelf gefabriceerd) staan een aantal tekeningetjes, bijvoorbeeld een auto. De kinderen moeten achter de auto iets tekenen, bijvoorbeeld een fiets. Zo'n schriftelijke opdracht neemt al gauw een half uurtje in beslag. Het is dan — op het zingen van een liedje na — tijd voor het speelkwartier: water drinken, wc, jas aan, naar buiten.

Na de pauze: lezen. Als inleiding vertoon ik een stukje van het verhaal Duimeliesje op de film. Als ik het gewoon inleidend zou vertellen gaat het over heel wat hoofdjess heen. In de film wordt een nieuw (grond)woord aangeboden: *mus*. De gordijnen gaan daarna weer open en de tekening van de mus verschijnt op het bord plus het geschreven woord *mus*. Het bijpassend werkblad wordt doorgewerkt: knippen, plakken, schrijven, kleuren. Het is twaalf uur voordat je het weet. Half twee. Herhalen van het nieuw aangeleerde van vanmorgen. Daarna gymles met Nederlandstalige kinderen.

In het algemeen proberen we contacten tussen anderstalige en Nederlandstalige leerlingen te bevorderen door ze samen bepaalde lessen te laten volgen en door buitenschoolse gezamenlijke activiteiten (sinterklaas vierden, volksdansen, paaseieren zoeken, enzovoort). Bij de gezamenlijke lessen moet je wel contact-stimulerend optreden. Een voorbeeld: bij de handarbeidles zullen Nederlandse kinderen intuïtief op een kluitje gaan zitten en Turkse kinderen ook. Dat voorkom je door ze zelf een plaats te geven. Bij individuele opdrachten ontstaat er geen contact, bij groepsopdrachten wel. Gezamenlijk bezigzijn met musische vorming is erg moeilijk. Niet alleen dat West-europese muziek (altijd diskortjakjeziek) weinig ge-

voel oproept bij Turkse kinderen en volwassenen, maar ook de plaats van zoiets als drama is totaal verschillend. Voor Turkse leerlingen is drama (onder andere dans) een serieus onderdeel van het leven (bij een huwelijk, nationale feestdag, en dergelijke) maar drama als spel of als werkvorm in het onderwijs ervaren ze als genant.

Terug naar de gymles. Mijn leerlingen zijn wildebrassen, ik moet ze goed in de gaten houden om breek- en valpartijen te voorkomen. De begrippen *voor* en *achter* pas ik nu toe, alsmede andere al eerder geleerde begrippen. (Ga op je buik liggen; ga op je knieën zitten ...)

Het laatste half uur van de middag geef ik vrij tekenen. Ik loop door de klas en maak links en rechts een praatje. Ze mogen nu ook in hun eigen taal praten (niet dat het in de andere uren verboden is Turks te spreken, maar veel communicatie verloopt toch wel via mij, dat wil zeggen in het Nederlands). Ook de eigen moedertaal moet ontwikkelingskansen krijgen. Waar ik wél op inga is het verschijnsel dat een kind Turks spreekt met een Nederlands woord erin, bijvoorbeeld *flat*. Dan vraag ik aan de groep wat in het Turks het woord voor *flat* is: het Turks moet niet met Nederlandse woorden besmet worden.

Om half vier gaat de school officieel uit, maar niet iedereen is meteen weg. Veel kinderen hebben behoefte aan persoonlijke aandacht (in veel gevallen werken vader en moeder allebei, dus komen ze in een leeg huis). Kwart over vijf ben ik thuis.

4 Tips voor de collega's

In het voorgaande heb ik geprobeerd mijn praktijk en mijn ideeën onder woorden te brengen. Eigenlijk is dat hetgene wat ik de collega's aan te bevelen heb. Drie punten wil ik hier nog even kort aan de orde stellen.

- 1 De leerlingen op onze school denken erg positief over hun toekomst (ze zijn ook nog erg jong).
- 2 Ik maak van mijn lessen Nederlands per sé géén vertaalles, maar probeer de taal aan te leren in concrete situaties. Je moet dan wel de beschikking hebben over voldoende materiaal zoals diaserie, video, platenboeken, en dergelijke.
- 3 Probeer veel te weten te komen over de cultuur van de anderstalige leerlingen (gelukkig heb ik alleen maar Turken!) zodat je weet waar problemen kunnen optreden. Deze kennis kan ook de basis zijn voor lessen 'Nederlandkunde' die ik niet als aparte les geef. Maar ik probeer me te realiseren wat er in Turkse hoofden omgaat wanneer tijdens de geschiedenisles een jongetje getoond wordt dat in de kerktoeren klimt.³

Tenslotte: zoek contact met collega's die ook aan anderstaligen les geven, wissel ervaringen uit en maak samen plannen, want: samen sta je sterk.

Oldenzaal, 17 mei 1978

Noten

- 1 H.M. Reijnders e.a. *Stap voor stap lezen* Tilburg, Zwijssen, 1971. (Experimenteel uitgegeven bloc.)
- 2 F.B. Caesar *Zo leren lezen / Veilig leren lezen; structuurmethode voor het aanvankelijk leesonderwijs*

50e druk, Tilburg, Zwijssen, 1963

- 3 De moskeetoren die enkele malen per dag wordt beklimmen door de Moslim-priester om op te roepen tot gebed.